Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies
ORSAM

Analiz

No: 258 / Ağustos 2020

ABD-ÇİN REKABETİ PERSPEKTİFİNDEN IRAK

SERCAN ÇALIŞKAN

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ISBN: 978-605-06622-7-6

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20 Faks: +90 312 430 39 48

Email : info@orsam.org.tr

Fotoğraflar: Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

"Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin
5'inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir"

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ANALİZ

ABD-ÇİN REKABETİ PERSPEKTİFİNDEN IRAK

Yazar Hakkında

Sercan Çalışkan

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden 2017 yılında mezun olmuştur. Ardından aynı yıl içinde Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Tezli Yüksek Lisans programına başlamıştır. "Sosyal Medya Üzerinden Algı Savaşları: Zeytin Dalı Harekâtı" teziyle yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Genel ilgi alanı güvenlik çalışmaları çerçevesinde gayrinizami harp konuları olmakla birlikte özel ilgi alanı bölgesel çalışmalar kapsamında Irak'taki güvenlik sorunları ve Irak Türkmenleridir. Ayrıca Çin'in Ortadoğu politikaları üzerine de çalışmalar yürütmektedir. Hâlihazırda Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) bünyesinde Türkmen Çalışmaları biriminde araştırma asistanlığı yapmaktadır. İyi düzeyde İngilizce, başlangıç düzeyinde Arapça bilmektedir.

Ağustos 2020

İçindekiler

Giriş 3

2003 Sonrası Irak'ta Çin 3

Kuşak Yol Projesi'nde Irak'ın Önemi 5

Irak'ta Artan Çin Etkisinin ABD'ye Yarattığı Tehditler 7

ABD'nin İran Üzerinden Çin'in Irak'taki Varlığını Zayıflatma Stratejileri 11

Sonuç 13

Dipnotlar 14

Giriş

2003 yılındaki ABD işgalinin ardından 17 yıl boyunca dış müdahale, iç savaş ve terör gibi birçok olumsuz senaryoyu en şiddetli şekilde yaşamış Irak'ta küresel rekabetin iki önemli başat aktörü olan ABD ve Çin'in mücadelesi de her geçen gün biraz daha belirginleşmektedir. Çin'in 2013 yılında açıkladığı Kuşak Yol Projesi (KYP) sonrasında Ortadoğu'daki Çin varlığının önemli ölçüde güçlenmesi ve söz konusu bu gücün ABD'nin Ortadoğu politikası üzerinde oluşturduğu tehdit, iki ülkeyi Irak politikaları bağlamında da karşı karşıya getirmektedir. Irak'ın Çin'in Ortadoğu'daki en büyük ikinci petrol tedarikçisi olması, Irak'ın inşasında yine Çin yönetiminin üstleneceği muhtemel rol ve Çin-İran ilişkilerinin Irak'taki Çin varlığına ivme kazandırma potansiyeli; ABD'nin bölgedeki çıkarlarını önemli ölçüde tehlikeye atabilecek temel unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Tüm bu unsurları Amerikan yönetimince tehdit haline getiren asıl dönüm noktasının ise Irak'ın 2015 yılından itibaren KYP kapsamında Çin ile ilişkilerini "stratejik ortaklık" seviyesine yükseltme girişimlerinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çin'in KYB ile birlikte Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki bilhassa ekonomik, siyasi ve toplumsal anlamda nüfuzunu artırma gayreti ve bu gayretin KYP ilan edildikten sonraki Irak hükûmetlerinde karşılık bulması Irak üzerindeki ABD-Çin mücadelesini görünür kılmıştır.

Çalışmada, bahse konu bu mücadelenin 2003 sonrası oluşum süreci ele alınarak Irak'taki Çin varlığı ve KYP'nin bu varlığa kattığı stratejik önem irdelenecektir. Ardından Çin'in Bağdat üzerinde özellikle ekonomik anlamdaki nüfuzunun düzeyi ve Irak'taki Amerikan çıkarlarına yönelik barındırdığı tehditler incelenecektir. Son olarak güncel gelişmeler ışığında Çin ve ABD mücadelesinin Irak üzerinde nasıl şekillenebileceği noktasında bilhassa İran üzerinden kısa ve uzun vadeli olasılıklar üzerinde durulacaktır.

> Çin, savaşın patlak verdiği ilk yıl içerisinde önemli kayıplar vermesine rağmen, 2005'te Irak'taki hükûmetin kurulması ile beraber istikrarsızlığın getirdiği yeni ihtiyaçları iyi gözlemleyerek ilerleyen yıllarda bölgede İran'ın ardından en çok kazanım sağlayan ülkelerden biri konumuna gelmiştir.

2003 Sonrası Irak'ta Çin

Çin'in özellikle son yirmi yıl içerisinde Ortadoğu'daki çatışmalarda ortaya koyduğu tavır, askerî anlamda taraf olmaktan ziyade çatışma sonrası ortaya çıkacak fırsatlardan diplomasi ve ticari bağlılık ile faydalanma şeklinde olmuştur. Nitekim 2016 yılında Çin yönetimi tarafından yayınlanan "China's Arap Policy Paper"[1] isimli belge, Çin'in askerî çatışmalardan uzak kalarak fayda elde etmeye çalıştığı bölgedeki dış politikasının temel hatlarını ortaya koymaktadır. Zira 2003'te ABD'nin Irak'ı işgaline karşı Çin, devlet başkanı düzeyinde yaptığı açıklama[2] ile işgali kınamı; Irak'ta çözümün savaş ile değil, diplomatik kanalların kullanılarak gerçekleştirilebileceğini öne sürmüştür. Savaş esnasında diplomasi çağrısı yapan Çin, savaşın patlak verdiği ilk yıl içerisinde önemli kayıplar vermesine rağmen, 2005'te Irak'taki hükûmetin kurulması ile beraber istikrarsızlığın getirdiği yeni ihtiyaçları iyi gözlemleyerek ilerleyen yıllarda bölgede İran'ın ardından en çok kazanım sağlayan ülkelerden biri konumuna gelmiştir. Çin'in Irak'ta avantajlı konuma gelmesi, savaş sonrası Irak hükûmetlerinin yıkılan

ülkeleri için yeni yatırımlara son derece muhtaç bir hâlde olmalarından kaynaklanmıştır. Özellikle Irak ekonomisinin %90'dan fazlasının petrole bağımlı olduğu göz önüne alındığında; dünyanın en büyük petrol ithalatçısı Çin, Irak petrolünün alıcı bulması için vazgeçilmez bir pazar olarak görülmüştür. Öte yandan yalnızca petrol ithalatı noktasında değil, Irak'taki petrol sahalarının savaş sonrası tekrar işlerlik kazanabilmesi için de Çinli petrol şirketleri önemli bir rol oynamıştır.

Çin'in Irak'ın işgali sırasında yaşadığı kayıplar ve işgal sonrasında Irak üzerinde kazandığı avantajlar somut veriler üzerinden incelendiğinde, özellikle kazançların kayıplardan çok daha fazla olduğu görülmektedir. Çin, ABD'nin Irak'ı işgalini takip eden ilk 4 aylık süreç içerisinde Irak'tan petrol ithalatını %42 oranında arttırırken petrol ithalatına yönelik yaptığı ödemelerinde ilk yıl içerisinde %110'luk bir artış yaşanmıştır. Söz konusu bu artış Çin yönetimi için 4 milyar dolarlık maliyeti de beraberinde getirmiştir.[3] Fakat bahsi geçen bu ekonomik kayıpların hiçbiri, ABD'nin Irak'ta kaybettiği binlerce asker ve bir trilyon doları geçkin maliyet ile eş değerde olmamıştır. Çin, kısa vadede Irak'taki savaşın beraberinde getirdiği finansal durumdan olumsuz etkilenirken; günümüzden uzun vadede bir bakış ile incelendiğinde, ABD'nin Irak'ta yarattığı devasa yıkımın Çin'in Irak'taki varlığı için önemli fırsatlar doğurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Çinli şirketlerin 2007 sonrası dönemde Irak ile petrol, altyapı ve elektrik enerjisi gibi alanlarda yaptığı yatırım anlaşmaları, ABD'nin sert güç ile varlık gösterdiği Irak'ta Çin'in daha yumuşak güç ile kendisine alan açmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC), Kasım 2008'de Irak Petrol Bakanlığı ile Bağdat'ın güneydoğusunda bulunan el-Ahdap petrol sahasını geliştirmek üzere anlaşma imzalamış ve böylece CNPC, savaş sonrası Irak'a giriş yapan ilk yabancı petrol şirketi olmuştur. Ayrıca 2009'un Haziran ayında British Petroleum (BP) ile Basra'da bulunan Rumaylah petrol sahasının işletme hakkını kazanan CNPC, aynı yılın Aralık ayında ise Total ve Petronas ile birlikte Amara'daki Halfaya petrol sahasının işletme hakkını elde etmiştir.

Petrol ihracatı ve petrol sahaları üzerindeki yatırımlarının yanı sıra elektrik enerjisi üretiminde de Çin'in Irak'ta önemli yatırımları bulunmaktadır. 2010 yılında kurulan ve Irak'ın Vasit vilayetinde yer alan Vasit Termik Santrali, Çinli şirket Shangai Electric Group'a ait olmakla birlikte günlük 56 milyon megavat/saat elektrik üretimi ile Irak'ın mevcut elektrik ihtiyacının %20'sini karşılarken diğer yandan başkent Bağdat'ın elektrik ihtiyacının ise %70'ini karşılamaktadır.[4]

Irak'taki bir başka termik santralin inşa süreci, 2012 yılında Irak Elektrik Bakanlığının China Machinery Engineering Corporation (CMEC) ile yaptığı anlaşma neticesinde Irak'ın Selahattin vilayetine bağlı Samarra'da başlatılmıştır. Yaklaşık dört yıl içinde tamamlanması planlanan projenin inşası, 2014'te terör örgütü IŞİD'in Irak'a girişi ile birlikte yarım kalmıştır. Irak hükûmetinin IŞİD'e karşı zafer ilan etmesinin ardından 2018'de bölgede gerekli şartlar oluştuktan ve güvenlik önlemlerinin alınmasının ardından santralin inşasına yeniden başlanmıştır. Toplam 1,2 milyar dolarlık maliyet ile tamamlanacağı vurgulanan; her biri 630 megavat üretim sağlayan iki üniteden oluşacak santralde 1.200 Çinli mühendis ve işçi ile beraberinde çok sayıda Iraklı çalışmaktadır. Yapımının büyük bölümünün tamamlandığı ve 2020 yılı içerisinde açılmasının planlandığı santralin başta Bağdat'ın kuzeyi ve Diyala'nın batısındaki bölgelerin elektrik ihtiyacının büyük bölümünü karşılaması beklenmektedir.[5] Söz konusu tüm bu yatırımlar ve yatırımların Irak'ın elektrik üretiminde sahip olduğu pay göz önüne alındığında; Çin'in Irak sahasında yalnızca petrol yatırımları noktasında varlık göstermediği, diğer yandan elektrik üretimi anlamında da önemli

bir rol üstlendiği görülmektedir. Bilhassa Irak'ın İran'dan tedarik ettiği elektrik üzerinde ABD yönetiminin uyguladığı ambargo[6], Irak hükûmetini İran dışında alternatif kaynaklar aramaya da itmektedir. Dolayısıyla petrol sahalarının yanı sıra elektrik üretiminin arttırılması bağlamında gelecek dönemde mevcut Çin yatırımlarına ek olarak yeni yatırımlar için Bağdat ve Pekin'in masaya oturmasını beklemek yanlış olmayacaktır.

Çin'in Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ile ilişkileri merkezî hükûmete nazaran daha geri planda kalırken, özellikle ikili ilişkilerin 2014 yılında Erbil'de Çin Konsolosluğunun açılmasının ardından ivme kazanmaya başladığı göze çarpmaktadır. Erbil'deki Konsolosluğun daha geniş bir araziye taşınması için 2019'da gerekli imar izinlerini alan Çin, diğer yandan IKBY ile özellikle eğitim ve kültür anlamında ilerleme kaydetmek amacıyla girişimlerde bulunmaktadır. Bu bağlamda atılan adımlar kapsamında 2019'da Erbil'de bulunan Selahattin Üniversitesi bünyesinde Çince eğitim verecek bir bölüm açılmıştır. Ayrıca bu adıma karşılık olarak Pekin Üniversitesinde de Kürtçe eğitim verecek bir bölümün açılması için planlamaların yapıldığı bilinmektedir.[7]

Fakat Çin ve IKBY arasındaki ilişkilerde mutlaka altı çizilmesi gereken husus, Çin'in IKBY'nin merkezî hükûmet ile yaşadığı problemlerde ortaya koyduğu tavırdır. Çin, Bağdat ve Erbil'in yaşadığı gerginliklerde doğrudan Irak'ın toprak bütünlüğünden yana tavır ortaya koymaktadır. Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne (Doğu Türkistan) yönelik politikaları ile de yakından ilgili olan bu tavır neticesinde çoğu kez merkezî hükûmetin olumlu tavrı ile karşılaşan Çin, Kürt siyasilerin ise Çin'e yönelik tutumunda da olumsuz bir imaja sahip olmaktadır. Nitekim 2017 yılında IKBY'nin bağımsızlık referandumunda Çin'in Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu ve sorunların referandum gibi girişimlerle değil iki taraf arasında diyalogla çözülmesi gerektiğini vurgulaması[8], son dönemlerde Çin'in Bağdat-Erbil hattında yaşanan sorunlara yönelik dış politikadaki tavrının somut bir göstergesi olmuştur. Bu tavır IKBY siyasilerince, Çin'in Irak'taki Kürtlerin haklarını gözetmemesi eleştirilerini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla her ne kadar Çin, IKBY ile ilişkilerini geliştirme noktasında istekli bir portre çizse de diğer yandan merkezî hükûmet ile IKBY arasında yaşanan gerginliklerde Bağdat lehine ortaya koyduğu tutum, Çin'in IKBY ile tesis etmeye çalıştığı ilişkilerde önemli çatlaklar oluşturmaktadır.

Kuşak Yol Projesi'nde Irak'ın Önemi

Irak; öncelikle sahip olduğu enerji rezervleri, ardından enerjiyi ulaştırdığı Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'na dönük stratejik konumu vesilesiyle Çin'in KYP girişimi açısından son derece kritik bir öneme sahiptir. Diğer yandan Irak, KYP'nin kara yolu hattını oluşturacak "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" (Silk Road Economic Belt) adıyla duyurulan Ortadoğu'da İran, Irak, Türkiye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşacak hat için de jeostratejik öneme sahiptir. Dolayısıyla Irak'ın kendini iç savaş ve terör sarmalı içerisinde bir "başarısız devlet" olarak bulması bölge ülkelerini önemli ölçüde etkileyebileceği gibi öte yandan küresel ölçekte Çin'in çıkarlarını da ciddi anlamda sekteye uğratacak potansiyele sahiptir.

> OPEC'in ikinci en büyük petrol üreticisi olan Irak, Suudi Arabistan'ın ardından yıllık 20 milyar doları geçkin ihracat ile Çin'in Ortadoğu'daki ikinci büyük petrol tedarikçisidir.

Böylelikle Irak'ın KYP bağlamındaki stratejik önemini iki noktada toplamak mümkündür: Irak'ın sahip olduğu enerjinin Çin'in enerji ihtiyacını kapatması noktasında sahip olduğu pay ve Basra Körfezi ile Hürmüz Boğazı'ndaki enerji trafiğinde Irak'ın önemi.

Çin, senelik 200 milyar doları aşkın ham petrol ithalatı ile dünyanın en büyük petrol ithalatçısı konumundadır. Ham petrol, senelik 1 buçuk trilyon doları geçkin toplam ithalat içerisinde Çin'in en çok ithal ettiği birinci ürün olmaktadır.[9] Dolayısıyla KYP kapsamında Asya, Afrika ve Ortadoğu'da yaptığı yatırımların da temel besleyicisi olan Çin ekonomisi petrol piyasasına ve petrol üreten ülkelere bağımlı bir portre çizmektedir. Bu anlamda Çin'in petrol üreticisi Ortadoğu ülkeleri ile ilişkileri stratejik bir önem kazanırken, Irak ise Çin'e ihraç ettiği ham petrolün büyüklüğü ile bu önem içerisinde ciddi bir paya sahip olmaktadır. OPEC'in ikinci en büyük petrol üreticisi olan Irak, Suudi Arabistan'ın ardından yıllık 20 milyar doları geçkin ihracat ile Çin'in Ortadoğu'daki ikinci büyük petrol tedarikçisidir. Bilhassa İran'a uygulanan ambargolar neticesinde düşen petrol ithalatı göz önüne alındığında, Suudi Arabistan ve Irak'ın Ortadoğu'daki önemi Çin için daha kritik bir konuma ulaşmıştır. Dolayısıyla Ortadoğu'da Suudi Arabistan ve Irak'ın içerisine çekileceği bir istikrarsızlık ve bu devletlerin birer başarısız devlet (failed state) konumuna gelmesi bölgesel birçok sorunu beraberinde getirebileceği gibi Çin ekonomisi üzerinde ciddi hasarlar da meydana getirebilecektir. Her şeyden önemlisi Çin ekonomisinin petrol ihraç eden Ortadoğu ülkeleri üzerinden yaşayacağı zarar, Çin'in ABD ile ortaya koyduğu küresel ölçekteki mücadelesini de sekteye uğratacaktır.

Sahip olduğu enerjiyi ihraç ettiği rota, Irak'ın KYP kapsamında sahip olduğu stratejik önemin bir diğer ayağını oluşturmaktadır. Bu noktada Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı, enerji trafiğinin en yoğun olduğu ve hem petrol üreticisi hem de petrol tedarikçisi ülkeler için stratejik öneme sahip iki enerji rotasıdır. Ortadoğu ülkeleri Çin ve diğer petrol ithalatçısı ülkelere sahip oldukları enerjinin büyük bölümünü Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı gibi ithalat rotaları üzerinden ihraç etmektedirler. Günde 17 milyon varili geçkin ham petrolün taşındığı[11] Hürmüz Boğazı'ndaki enerji trafiğinin tehlikeye girmesi doğrudan Çin'in ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği gibi KYP kapsamındaki yatırımlar da finansal itiş gücüne önemli ölçüde ket vuracaktır. Dolayısıyla Irak'ın kendi içerisinde yaşayacağı iç savaş veya terör olayları, Irak'tan Çin'e ihraç edilen petrolü tehlikeye atabileceği gibi; özellikle İran ve ABD arasında zaman zaman

Ülke	İthalat (milyar dolar)
Suudi Arabistan	40.1
Irak	23.7
Umman	16.4
Kuveyt	10.8
Birleşik Arap Emirlikleri	7.3
İran	7.1

Çin'in Ortadoğu'da Ham Petrol İthal Ettiği İlk 6 Ülke (2019)[10]

patlak veren Basra Körfezi ile Hürmüz Boğazı üzerindeki gerginlikler ve çatışmalar da yine Çin'in Irak ve diğer Ortadoğu ülkelerinden ithal ettiği petrolün 'temin edilebilirliğini' zorlaştıracaktır.

Irak'ta Artan Çin Etkisinin ABD'ye Yarattığı Tehditler

Çin'in genel anlamda Ortadoğu'da, daha özel anlamda ise Irak'ta artan etkisine dair başta ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalar ve temsilcilerinin demeçleri, ABD'nin Çin'i Ortadoğu'da temel tehdit olarak gördüğünü de ortaya koymaktadır. ABD Dışişleri Bakanı'nın Yakın Doğu İşlerinden Sorumlu Yardımcısı David Schenker The Atlantic Council'de Ortadoğu üzerine yaptığı konuşmaya şu ifadeler ile başlamıştır: *"Medya, İran'ın Ortadoğu'daki barış ve istikrara yönelik yarattığı tehditlere odaklanmış durumda. Fakat ben bugün burada daha ince ve daha endişe verici bir mücadeleden, Çin ve Rusya'nın bölgeye girişinden bahsetmek istiyorum."*

Çin, Ortadoğu ülkeleri üzerinde varlığını arttırdıkça ve özellikle 1945 sonrasındaki uzun ve sancılı periyot sonrası bölgede kurulan ABD varlığı Çin politikaları karşısında tehdit edildikçe iki ülke arasında rekabetin boyutları da geçmişe nazaran önemli ölçüde artış göstermektedir. Çin, ilk olarak 2014 yılında Mısır ile ardından 2016 yılında aynı hafta içerisinde Suudi Arabistan[12] ve İran[13] ile ikili ilişkilerini "Geniş Kapsamlı Stratejik Ortaklık" seviyesinde sürdürme noktasında anlaşmalar imzalamıştır. 2018 yılında ise Ortadoğu'da en fazla petrol ithal ettiği üçüncü ülke konumunda olan Umman ile "Stratejik Ortaklık" anlaşması imzalamıştır. Ortadoğu'daki petrol üreticisi ülkeler ile yaptığı söz konusu stratejik ortaklık anlaşmaları, Çin'in Ortadoğu'daki ayak izlerini özellikle ekonomi ve diplomasi bağlamında arttırırken diğer yandan ABD'nin de dikkatini, artan Çin varlığına karşı adım atmaya yöneltmiştir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, ABD'nin yakından izlediği diğer bir konu Çin-Irak ilişkilerinin seyri olmuştur.

Çin'in KYP kapsamında Irak ile ilişkileri 2015 yılında dönemin Irak Başbakanı Haydar İbadi'nin Pekin ziyareti ile stratejik bir seviyeye taşınmıştır. Ziyaret esnasında iki taraf arasında "Stratejik Ortaklık" anlaşması imzalanmış, Irak'ın kalkınmasının KYP'ye entegre bir şekilde gerçekleştirilmesinin amaçlandığı vurgulanmıştır. Irak'ın terör örgütü IŞİD'den kurtarılmasının ardından ise bu kez dönemin Irak Başbakanı Adil Abdülmehdi Kasım 2019'da Pekin'i ziyaret etmiştir. Abdülmehdi'nin Çin ziyareti neticesinde iki ülke arasındaki finans, güvenlik, altyapı, eğitim gibi konu başlıkları çerçevesinde ortaklığı geliştirmek amacıyla sekiz mutabakat zaptı imzalanmıştır. Bahsi geçen mutabakatlar kapsamında yüksek kaliteli Çin ünlerinin üretimi için Irak'ın beş vilayetinde sanayi bölgelerinin kurulacağı vurgulanmıştır. Ziyaret esnasında Çin tarafından yapılan açıklamalarda ise özellikle petrol ve altyapı noktasında ikili ilişkileri geliştirmeye değinilmiştir. Nitekim Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Irak ile yeni bir başlangıç yaparak ilişkilerini geliştirmek istediklerini belirtmiş; ilişkilerin bilhassa petrol ve altyapı projelerinin hayata geçirilmesi noktasında yoğunlaşacağını vurgulamıştır. Fakat ilerleyen dönemde gerek Irak gerekse de uluslararası kamuoyunda, iki ülke arasında yapılan anlaşmaların kamuoyuna açıklandığından çok daha geniş kapsamlı olduğu tartışmaları başlamıştır. Bu kapsamda özellikle imzalanan sekiz mutabakat zaptının içeriğine dair çok az bilgi paylaşılmış olması hâlen önemli bir ABD etkisi altında bulunan Irak yönetiminin, Çin tarafı ile girişilen iş birliğini kapalı tutmak istemesi yönünde şüpheleri de beraberinde getirmiştir.

Abdülmehdi'nin Çin ziyaretinin önemli noktalarından biri, Irak tarafından yapılan "yeni dö-

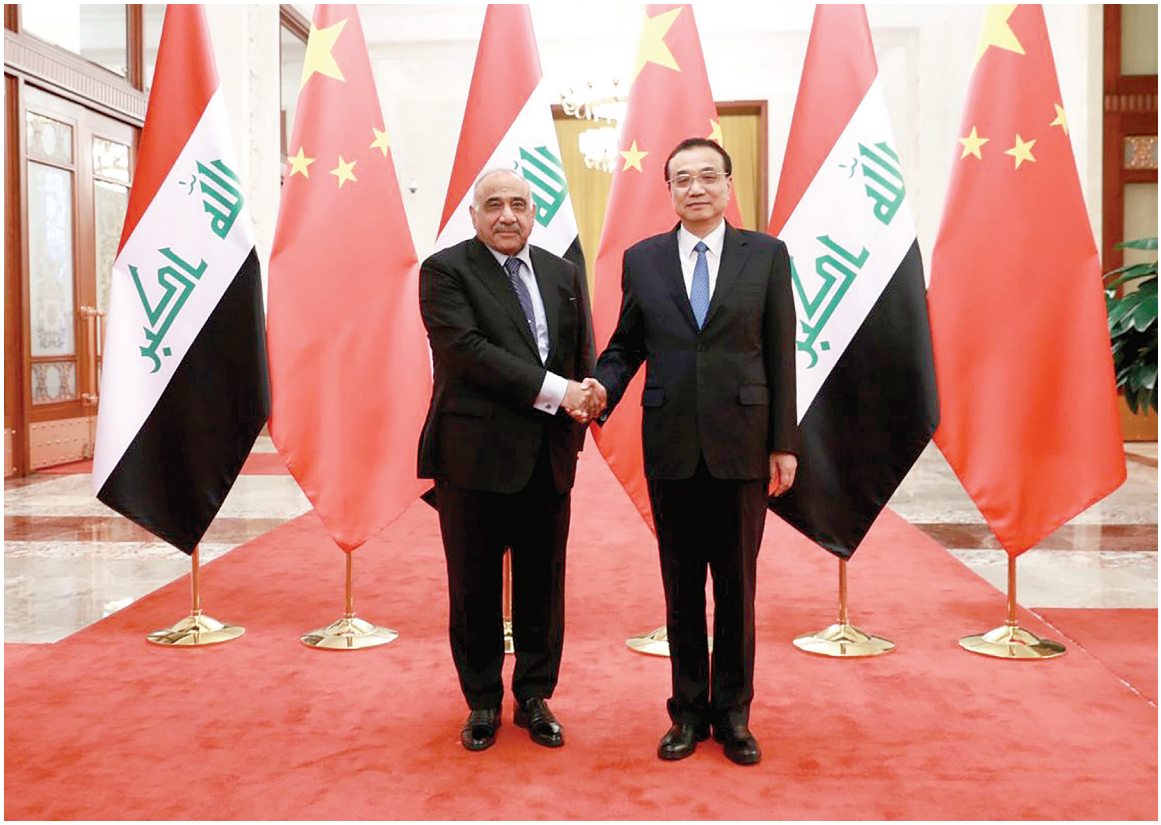

nem" vurgulamaları olmuştur. Dolayısıyla Abdülmehdi'nin ziyaretini önceki ziyaretlerden ayıran en önemli faktör "söylem" noktasında gözlemlenebilen farklılık olmuştur. Abdülmehdi, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile görüşmesi sonrası yaptığı açıklamada Irak'ın Kuşak Yol Projesi'ne katılmak için oldukça istekli olduğunu belirterek "Irak'ın ekonomisini çeşitlendireceğiz, büyük projeleri Çin'e yapacağımız günlük bir milyon varil petrolün geliri ile finanse edeceğiz" ifadelerini kullanmış; söz konusu ziyareti ekonomi ve güvenlik alanında "Irak için yeni bir başlangıç" olarak nitelendirmiştir. Abdülmehdi'nin Kuşak Yol Projesi'ne ilk kez bu ölçüde açık desteğini ilan etmesinin ve Irak'ın Çin ile ilişkilerinin yeni boyutlar kazanacağını belirtmesinin gelecek dönemde Çin'in Ortadoğu'daki olası varlığına ilişkin önemli ipuçlarını ortaya koyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çin'in, Irak'taki varlığını 2003 sonrası önemli ölçüde arttırarak Irak'ı KYP'ye entegre etme girişimleri ve özellikle Irak ekonomisi için Pekin'in vazgeçilmez bir "petrol tedarikçisi" konumunda bulunması; ülkedeki ABD varlığına karşı Çin'i ciddi bir "alternatif" hâline getirmektedir. Özellikle ABD'nin 2003 ve sonrası dönemde Irak'ta ortaya koyduğu sert güce karşılık Çin bilhassa ekonomik yatırımlarla çok daha yumuşak bir güç ortaya koymakta ve bölgedeki askerî çatışmalardan uzak, devletlerarası gerginliklerde tarafsız bir tablo çizmektedir. Bu sürecin ABD'nin Ortadoğu'daki askerî varlığını azaltmaya gittiği bir döneme denk geliyor olması, Amerikan yönetimi için mevcut endişeyi arttırıcı bir etken yaratmaktadır. Başta Trump yönetimi ile birlikte Suriye'deki Amerikan kuvvetlerinin çekilmesi kararı ve Irak'taki kuvvetlerin bazı üslerden çekilerek yeniden konuşlanması, Çin'in bölgede daha rahat

konuşlanmasına yönelik tedirginliği de beraberinde getirmektedir. Bu noktada belirtilmesi gereken konu, Çin'in özellikle ilk adım olarak ekonomik anlamda Irak'ta konuşlanabilmesi için mevcut atmosferin uygunluğudur. Her ne kadar ABD işgal sonrası Irak'ın yeniden kalkınması için birçok adım atmış ve Irak'ın toparlanması için destek vermiş olsa da diğer yandan 2014 yılı ile birlikte IŞİD'in Irak'ın üçte birinde kontrol sağlamasıyla Irak devasa bir yıkım yaşamıştır. Özellikle Musul, Kerkük, Diyala ve Selahattin gibi vilayetlerin büyük bölümünün alt ve üst yapı olarak yaşadığı yıkımlar, Ortadoğu'daki yatırımları ile gücünü pekiştirmeye başlayan Çin'e geniş bir hareket alanı sağlamaktadır. Suriye'nin yeniden inşasında olduğu gibi Irak'ta da bu fırsatı iyi değerlendirmeye çalışan Çin, Irak ile ilişkilerini Çinli şirketlerin Irak'ın yıkılan alt ve üst yapısını inşa etmesi noktasında geliştirme gayreti içerisindedir. Nitekim geçen yıl Irak Parlamentosu Planlama Komisyonundan yapılan açıklamada, Irak ve Çin arasında yapılan anlaşma çerçevesinde Çinli özel şirketlerin Irak'ta 8 milyondan fazla konut inşa edeceği açıklanmıştır.[14] Söz konusu anlaşmanın yanı sıra Irak'ta pek çok valilik, yıkılan şehirlerin tekrar imarı için Çinli özel şirketlere çağrıda bulunmuştur. Dolayısıyla Irak'ta ekonomik, sosyal ve diğer birçok alanda yaşanması gereken yeniden imar sürecinde Çin'in yatırım ve kredileri bölge yöneticileri açısından kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda Musul Valiliğinden yapılan açıklamada Çinli şirketler; petrol, tarım sektörü, konut yapımı ve diğer birçok sektörde yatırım yapmaları için Musul'a davet edilmiştir. Kerkük Vali Vekili Rakan Said el-Cuburi de Çin'in Irak Büyükelçisi ile yaptığı basın toplantısında Kerkük'ün yeniden imarı için Çin yatırımlarına ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

Diğer yandan yalnızca şehirlerin yeniden imarı anlamında değil; Irak ekonomisinin petrol, elektrik enerjisi, tarım ve ulaşım gibi sektörlerde yeni yatırımlara duyduğu ihtiyacın da yüklenicisi konumuna gelmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Böylelikle Çin, ABD'nin bölgedeki yerel çatışmalara taraf olarak ortaya koyduğu sert güce karşılık herhangi bir çatışmaya taraf olmadan, herkesle çalışmaya istekli "hayırsever bir ekonomik dev"[15] olarak bölgedeki nüfuzunu güçlendirmeye gayret gösterecektir. Bu noktada altı çizilmesi gereken husus, Çin'in finansal yatırım ve diplomasi haricinde askerî seçeneği Ortadoğu'daki politikasında öncelemeyişidir. ABD için asıl tehdit ve belki de Irak'taki mücadeleyi sahne arkasından seyirci önüne çıkaracak asıl unsur Çin'in askerî anlamda Ortadoğu'da varlık gösterebilme olasılığıdır. Bu olasılık Çin'in Ortadoğu politikası göz önüne alındığında oldukça zayıf görülmekle birlikte diğer yandan savaşın değişen doğasında devlet dışı silahlı aktörlerin kullanımı bağlamında düşünüldüğünde, Pekin'in bölgede oluşturabileceği varlık da imkânsız bir tablo olarak değerlendirilmemelidir. Bu bağlamda özellikle Çin ve İran ilişkileri değerlendirilmeli, Çin'in İran üzerinden vekil güçlerle Irak ve diğer bölgelerde kendisine dolaylı bir güç sahası kurabilme olasılığı doğru analiz edilmelidir.

> Çin'in hemen hemen her alanda İran ile kurduğu ikili ilişkiler ve özellikle İran'ın ekonomik kötü gidişat neticesinde Çin'e daha fazla bağımlı hâle gelmesi, Çin'in İran'ın nüfuzunu kullanarak özelde Irak'ta genelde ise Ortadoğu'da etkili olma yolunda İran'ı önemli bir "basamak taşı" olarak kullanmasına yol açmaktadır.

Irak üzerinde oldukça geniş çaplı siyasi, askerî ve toplumsal etki gücüne sahip olan İran, Irak üzerindeki ABD-Çin mücadelesi için stratejik bir ülke konumunda bulunmaktadır. Çin'in hemen hemen her alanda İran ile kurduğu ikili ilişkiler ve özellikle İran'ın ekonomik kötü gidişat neticesinde Çin'e daha fazla bağımlı hâle gelmesi, Çin'in İran'ın nüfuzunu kullanarak özelde Irak'ta genelde ise Ortadoğu'da etkili olma yolunda İran'ı önemli bir "basamak taşı" olarak kullanmasına yol açmaktadır. 2003 sonrası süreçte İran'ın bir bakıma "arka bahçesi" konumuna gelen Irak; hem Irak Parlamentosunda yer alan siyasi grupların gücü hem de İran'a yakınlığıyla bilinen milis güçlerin Irak sahasındaki aktif rolü ile beraber siyasi ve askerî manada önemli bir İran etkisi altında bulunmaktadır. Fakat özellikle son dönemde can çekişmekte olan İran ekonomisi göz önüne alındığında finansal anlamda Irak'ta çok büyük etki yaratamadığı gözlemlenmektedir. Bilhassa Irak'ın yeniden kalkındırılması için gerekli olan fonun İran tarafından gelmediği ve yakın gelecekte gelemeyeceğini söylemek Tahran'ın mevcut finansal gidişatı göz önüne alındığında mümkün gözükmektedir. Nitekim son dönemde İran'ın, Irak'ta kendisine yakın milis güçlere ayırmış olduğu finansal desteği önemli ölçüde azaltmış olması[16], Tahran'ın içinde bulunduğu ekonomik zorluk ile beraber bölgedeki vekil güçlerini de desteklemekte zorlandığını göstermektedir. Dolayısıyla İran'ın Çin yatırımlarını Irak'a çekerek ekonomik anlamda zayıflığını, Çin ekonomisinin bölgede taşıyıcı rol üstlenmesiyle kapatmak istemesi sürpriz olmayacaktır. Nitekim Çin'in Irak'ta yapacağı yatırımların güvenliğinin Irak'taki Haşdi Şaabi güçleri ve özellikle Haşdi Şaabi içerisindeki İran'a yakın gruplar tarafından sağlanacağının tartışılması da söz konusu Çin desteğinin somutlaştırılmaya çalışılması olarak okunabilir.

Öte yandan İran'ın Irak'taki diğer ana aktör ABD'ye karşı ekonomik anlamda rakip olamayacağı, dolayısıyla ABD'nin Irak ekonomisindeki önemli etkisine alternatif olarak en büyük müttefiki olan Çin'in Irak'taki varlığını güçlendirmeye gideceği söylenebilir. Çin'in İran eliyle Irak'ta varlığını güçlendirmesi, Pekin'in Ortadoğu'da diplomatik girişimleri ve finansal yatırımları önceleyen politikalarıyla da uyumlu bir çerçeve oluşturabilecektir. Ayrıca son dönemde çokça tartışılan "Irak'ta Çin alternatifi" hususuna ilişkin Irak'taki İran yanlısı milis gruplarında ortaya koyduğu olumlu tavır, hem İran'ın hem de Çin'in Irak sahasındaki adımlarını kolaylaştırabilir. Bu konuda verilebilecek en somut örnek, Haşdi Şaabi içerisindeki önemli milis gruplardan Asaib-i Ehli'l-Hak örgütünün lideri Kays el-Hazali'nin yaptığı açıklamalardır. Hazali, parlamentonun ABD kuvvetlerinin ülkeden çıkarılmasına dair 6 Ocak 2020'de aldığı karar sonrası yaptığı açıklamada, Irak hükûmetine, IŞİD gibi güvenlik tehditlerine karşı askerî destek olarak ABD yerine Çin ve Rusya'nın tercih edilmesi gerektiğini işaret etmiştir.[17] Bilhassa Çin'in ABD'ye alternatif olarak Irak'ta güçlendirilmesine yönelik tartışmalar, ABD kuvvetlerinin Irak'tan çıkarılması kararı ve karar sonrasında ABD'nin Irak'ta yeniden konuşlanma yoluna gitmesi ile beraber daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır.

ABD için Çin'in Irak'ta güçlenmesi yalnızca Irak perspektifinde değerlendirilmemelidir. Çin'in Irak'ta ABD'ye bir alternatif güç olarak kendine alan açmayı başarması ve bunu İran vasıtasıyla gerçekleştirebilecek olması Ortadoğu'daki pek çok ülkede Çin etkisinin güçlenmesinin önünü açacaktır. Özellikle bu gücün İran üzerinden kazanılmış olması, İran'ın Suriye ve Lübnan'daki nüfuzunun da aynı çıkarlar doğrultusunda kullanılmasını beraberinde getirebilir. Bu açıdan bakıldığında, ABD'nin Irak üzerinde Çin'in İran kanalıyla varlık göstermesinin önüne geçememesinin uzun vadede İran'ın etkili olduğu Ortadoğu coğrafyasında Çin varlığının bir domino etkisi yaparak İran'dan Lübnan'a kadar uzanabileceğine söylemek yanlış olmayacaktır.[18]

İran'ın, Çin'in Ortadoğu'da güçlenmesi için bir basamak ülke olması; ABD'nin son dönemde İran stratejisini agresifleştirmesine ve Irak, Suriye ve Lübnan gibi Ortadoğu ülkelerinde İran etkisini kırmaya yönelik ciddi adımlar atmasına neden olmuştur.

ABD'nin İran Üzerinden Çin'in Irak'taki Varlığını Zayıflatma Stratejileri

İran'ın, Çin'in Ortadoğu'da güçlenmesi için bir basamak ülke olması; ABD'nin son dönemde İran stratejisini agresifleştirmesine ve Irak, Suriye ve Lübnan gibi Ortadoğu ülkelerinde İran etkisini kırmaya yönelik ciddi adımlar atmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ABD'nin İran'a ilk somut hamlelerinden biri İran ekonomisine dönük olmuş ve Ağustos 2018'den itibaren Tahran'a yönelik uyguladığı yaptırımlarla Irak ekonomisini önemli ölçüde zayıflatmıştır. Öyle ki söz konusu yaptırımların ardından bir sene içerisinde İran'ın petrol ihracatında yaklaşık %90'lık bir azalma yaşanırken[19], İran para birimi 2018 yılında 2020'ye dek yüzde %146 değer kaybetmiş ve devrimden sonra İran ilk kez Mart 2020'de IMF'den 5 milyar dolarlık kredi talep etmek zorunda kalmıştır.[20] İran'daki rejiminin ekonomik anlamda zor duruma girmesi, Tahran'ın Çin ile olan ilişkilerini de doğrudan etkilemiştir. Nitekim Çin'in son iki yıllık dönemde İran'dan ithal ettiği enerjinin büyük oranda düşmesi de Çin'in İran'ın arkasında ne kadar durabileceğine dair kuşkuların somut bir göstergesi olmuştur.[21] Dolayısıyla İran'daki rejimin son dönemde ABD yaptırımları karşısında hem ekonomik olarak hem de ekonomik bunalımın getirdiği siyasi ve toplumsal sorunlar karşısında son derece tehlikeli bir eşikte bulunması, İran'ın Çin için vazgeçilmez bir müttefik olup olamayacağı tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, ABD tarafından İran'a yönelik indirilen her darbenin; Çin-İran ilişkilerinin mevcut bağını önemli ölçüde etkilediğini dolayısıyla yalnızca ikili ilişkiler anlamında değil, Çin'in İran üzerinden Irak gibi Ortadoğu ülkelerinde elde etmeye çalıştığı nüfuza dönük olarak da belli tehlikeleri ihtiva ettiğini söylemek mümkündür.

ABD İran'ı ekonomik anlamda vururken diğer yandan 2020 ile birlikte İran'ın Ortadoğu'da vekil güçler üzerinden oluşturmuş olduğu gücünü de hedef almaya başlamıştır. Bu bağlamda Çin'in Ortadoğu'daki basamak ülkesi İran, ilk olarak en ciddi şekilde Irak'ta darbe almıştır. 2020'nin ilk ayında Bağdat Uluslararası Havalimanı'nda İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ve beraberindeki Haşdi Şaabi Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi Mühendis ABD'nin düzenlediği hava saldırısında öldürülmüştür. ABD Bağdat'taki operasyonel hamlesi ile bir taraftan İran'ın Ortadoğu'daki vekil güçlerini idare eden Kasım Süleymani'yi, diğer yandan ise İran'ın Irak'taki vekil güçlerinin başında bulunan Mühendis'i saf dışı bırakmıştır. Böylece İran'ın Irak'taki vekil güçleri lidersizlik problemi içine çekilip olası bir bölünme tehlikesi içine atılmıştır. Amerikan yönetiminin İran'ın Irak'taki hatta tüm Ortadoğu'daki askerî gücüne vurduğu darbe, özelde Tahran yönetimini daha genel perspektifte ise Pekin yönetiminin Ortadoğu politikasının geleceğini etkilemiştir.

ABD'nin Irak'taki İran etkisini kırabilmek için yalnızca ekonomik ve askerî anlamda kullandığı araçları değil, siyaseten kullandığı araçları da doğru değerlendirmek gerekmektedir. Zira

bu noktada Çin ile Ekim 2019'da geniş kapsamlı bir mutabakat imzalayan ve Irak'ı KYP'ye entegre etmeyi planladığını açıklayan Irak eski Başbakanı Adil Abüdlmehdi'nin istifa etmesi önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Adil Abdülmehdi'nin ABD'ye yakınlığıyla bilinen Terörle Mücadele Kurumu Başkan Yardımcısı Abdülvahap Saadi'yi, İran baskısı neticesinde görevden alması ve bu gelişmenin Abdülmehdi'nin Pekin ziyaretinden hemen sonra yaşanması eski Başbakan için de sonun başlangıcı olmuştur. Pekin ve Tahran ittifakı çerçevesinde iki keskin adım atan Abdülmehdi, Irak'ta patlak veren hükûmet karşıtı protestolar neticesinde istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu anlama Abdülmehdi'nin ABD Başkanı Donald Trump'ın kendisini Çin ile yaptığı anlaşma nedeniyle açıkça tehdit ettiğini açıklaması da[22], istifa öncesinde arka planda yaşanan gelişmelerin önemli ipuçlarını ortaya koymuştur.

Abdülmehdi'nin istifası sonrasında eski Ulusal İstihbarat Başkanı Mustafa Kazımi'nin Irak'ın yeni başbakanı seçilmesi, ABD'nin bölgedeki menfaatleri doğrultusunda bazı olumlu yansımaları da beraberinde getirmiştir. Kazımi'yi ABD-İran mücadelesi arasında kesin yargılarla konumlandırmak şimdilik aceleci ve yanlış bir yorumlama olacağı ön kabulü ile bir değerlendirme yapıldığında, Kazımi'nin üç aylık görev süresince daha çok İran'ın Irak'taki varlığını zedeleyecek adımlar attığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Kazımi'nin, göreve gelir gelmez Abdülvahap Saadi'yi Terörle Mücadele Kurumunun başına ataması ve böylece öncesinde Saadi yerine atanan, İran'a yakınlığıyla bilinen Talib Şigati'yi pasifize etmesi somut bir örnek olarak sunulabilir. Diğer yandan 25 Haziran'da Saadi'nin başında bulunduğu Irak Terörle Mücadele Kurumu güçlerinin, Bağdat Havaalanı ve ABD'nin Bağdat Büyükelçiliğine roket saldırısı düzenlediği gerekçesiyle İran'ın Irak'taki en agresif destekçisi Ketaib-i Hizbullah'ın Bağdat'taki üssüne operasyon düzenlemesi ve örgütün 14 milisini göz altına alması da konu bağlamında değerlendirilebilecek önemli bir gelişmeyi oluşturmaktadır.

Kazımi hükûmeti ile birlikte ABD'nin Irak'ı Çin-İran hattından uzaklaştırmaya çalışması, ABD yönetiminin bölgedeki çıkarları bağlamında önemli avantajlar sağlayacaktır. Fakat Kazımi'nin olası ABD müttefikliği çerçevesinde politikalarını sürdürmesi halinde Irak'taki İran varlığına yönelik ne kadar direnç gösterebileceği de ciddi soru işaretlerini barındırmaktadır. Bu bağlamda ABD yönetiminin de Kazımi'nin siyasi ömrünü Irak parlamentosundaki İran tehdidine karşı uzun tutabilmek için oldukça hassas bir teraziyi gözetebilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ABD'nin, Irak'taki siyasi hamlelerini ekonomik ve askerî alanda olduğu gibi agresif bir zeminde tutması değil; daha uzun bir sürece yayması beklenebilir. Fakat ister kısa ister uzun vadede olsun, ABD'ye yakınlığıyla bilinen Kazımi'nin göreve gelmesi ve attığı adımlarla ABD menfaatlerini "şimdilik" besliyor oluşu her açıdan ABD tarafı için önemli bir kazanç olarak görülmelidir.

İran'ın Ortadoğu'da güçsüzleşmesi, Çin'in gelecek dönemde İran üzerinden bölgede kullanacağı gücü baltalamaktadır. Dolayısıyla özelde ABD'nin Irak'ta İran ile giriştiği mücadeleyi incelerken daha genel perspektifte İran üzerinden gerçekleşen Çin rekabeti göz ardı edilmemelidir. ABD'nin uzun vadede İran'da bir rejim değiş-

şikliğini başarması ve olası yeni yönetiminin Çin ile ilişkileri rafa kaldırması, Çin'in Ortadoğu'ya açılan kapısının yüzüne kapanması anlamını taşıyacaktır. Dolayısıyla Pekin yönetiminin, İran, Irak ve Suriye kara hattında güçlenebilmek; Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'ndaki nüfuzunu koruyabilmek için İran'ın baş aktör olduğu Ortadoğu politikasında yeni hamlelere gidebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç

ABD'nin Irak'ı işgalinin hemen sonrasında Irak'a finansal yatırımları ile giriş yapan Çin, gerek petrol şirketlerinin Irak petrol sahalarının yeniden canlandırılması gerekse de petrol alımı üzerinden Irak ekonomisini beslemesi noktasında Bağdat için vazgeçilmez bir ülke konumuna yükselmiştir. Nitekim 2013 yılı ile birlikte Çin, Irak'ın güneyindeki üç petrol sahasında işletme hakkı kazanırken, bu petrol sahalarında 1 milyon 400 bin varil günlük petrol üretimi sağlamış ve bu miktar Irak'ın toplam petrol üretiminin yarısını oluşturmuştur.[23]

2013'te Çin yönetimi tarafından açıklanan KYP ile birlikte Irak'ın önemi de özellikle Çin'in enerjiye bağımlı olması ve söz konusu projenin yürütülebilmesinde enerjinin kritik rolü sebebiyle daha da artmıştır. Diğer yandan Suudi Arabistan ve Irak'tan tedarik edilen senelik yaklaşık 75 milyar dolarlık ham petrolün Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı üzerinden sağlanması, jeostratejik öneme sahip söz konusu enerji rotalarında karşılıklı ticaret yürüten Pekin ve Bağdat'ı ortak çıkarlarda buluşturmaktadır. Dolayısıyla Irak'ın veya enerji tedarik rotalarının olası bir istikrarsızlık içine girmesi; Çin'in KYP kapsamında Asya, Afrika ve Ortadoğu'da giriştiği devasa yatırım miktarlarını bulan projelerin de finansal itiş gücünü kaybetmesi anlamına gelecektir.

Çin yönetiminin İran ile sahip olduğu ve günümüzde daha da derinleşen geniş kapsamlı stratejik ortaklık, İran'ın Ortadoğu'daki nüfuzu göz önüne alındığında ABD yönetimi için ciddi çıkar çatışmaları yaratmaktadır. Bilhassa İran'ın Irak üzerinde sahip olduğu etki, Çin-İran ittifakının diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi ABD'nin Irak'taki menfaatlerini de tehdit etmektedir. Bu bağlamda ABD yönetimi için özelde Irak, daha genel anlamda Ortadoğu'da İran etkisini zayıflamak doğrudan Çin-İran ittifakının bölgede yaratacağı tehditleri de bertaraf edebilme anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla hem İran ekonomisinin ABD yaptırımları ile zayıflatılarak abluka altına alınması hem Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi Mühendis'in öldürülerek İran'ın gerek Irak gerekse diğer nüfuz alanlarındaki milis güçlerine darbe vurulması bu minvalde değerlendirilebilir.

Çin'in Ortadoğu politikasında askerî seçenekleri geri planda tutması, ABD ile bölgedeki rekabetinde elini zayıflatan hususlardan biri olmaktadır. Her ne kadar Ortadoğu ülkeleri adına Çin'in bölgedeki yatırımları önemli bir finansal alternatif yaratsa da Ortadoğu gibi iç savaş, terör ve siyasi istikrarsızlıkları her geçen dönem daha fazla içselleştiren bir coğrafyada Çin'in askerî anlamda yokluğu; Çin-ABD mücadelesinde Pekin'in çıkarlarını ne kadar muhafaza edebileceğine dair soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Bu anlamda değerlendirildiğinde Çin'in kendi askerî kuvvetleri ile bölgedeki olası varlığı kısa vadede mümkün gözükmezken, Ortadoğu'daki en büyük müttefiki İran'ın Irak, Suriye ve Lübnan gibi ülkelerdeki askerî varlığı Çin açısından önemli avantajları beraberinde getirebilir. Özellikle ABD'nin Suriye ve Irak'ta askerî varlığını azaltma söylemine gittiği bir dönemde Çin'in İran üzerinden bölgeye girişi, küresel ölçekteki ABD-Çin mücadelesini Ortadoğu'da kızıştırabilir. Nitekim ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, söz konusu tehdidi *"Çin'in İran'a girişi, Ortadoğu'daki istikrarı bozacak"* sözleri ile vurgulamıştır.[24]

Dipnotlar

1 China's Arab Policy Paper, *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, 2016, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1331683.shtml [Erişim Tarihi: 20.07.2020].

2 China Calls for End to War, *CNN*, 2003, http://edition.cnn.com/2003/WORLD/asiapcf/east/03/24/sprj.irq.china/index.html, Erişim Tarihi [20.07.2020].

3 Scott J. Lee, "From Beijing to Baghdad: Stability and Decisionmaking in Sino-Iraqi Relations, 1958-2012", CUREJ: College Undergraduate Research Electronic Journal, University of Pennsylvania, s. 83.

4 Chinese-built power plant backbones Iraq's electricity supply, *Xinhua*, 2019, http://www.xinhuanet.com/english/2019-09/17/c_138399110.htm [Erişim Tarihi: 22.07.2020].

5 A Chinese company continues to work at a power station north of Baghdad to alleviate the suffering of Iraqis, *China Economic Net,* 2019 http://ar.ce.cn/economy/201908/31/t20190831_2575245.shtml [Erişim Tarihi: 10.08.2020].

6 ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Mustafa Kazımi'nin Irak'ın yeni Başbakanı seçilmesinin hemen ardından 7 Mayıs 2020'de yaptığı açıklamada, yeni hükümetin başarılı olmasına yardımcı olmak için İran'dan elektrik ithalatı muafiyetinin, önceki 30 günlük muafiyete ilave olarak 120 gün daha uzatıldığını açıklamıştır. Yaptırımlara yönelik muafiyetin yakın zamanda sona ereceği düşünüldüğünde, hem Irak-ABD hem de Irak-İran ilişkileri bağlamında Irak'ın elektrik ihtiyacının ikili ilişkilerde önemli bir yer tutacağı söylenebilir.

7 Navigating a Growing Chinese Influence in Iraqi Kurdistan, *The Washington Instıtute*, 2020, https://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/navigating-a-growing-chinese-influence-in-iraqi-kurdistan [Erişim Tarihi: 08.08.2020].

8 China says supports Iraq's unity as Kurds vote in referendum, *Reuters*, 2017, https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-kurd-china/china-says-supports-iraqs-unity-as-kurds-vote-in-referendum-idUSKCN1C00V8 [Erişim Tarihi: 08.08.2020].

9 China Export, İmport and Trade Partners, *The Observatory of Economic Complexity*, 2020, https://oec.world/en/profile/country/chn [Erişim Tarihi: 22.07.2020].

10 Top 15 Crude Oil Suppliers to China, *World Top Exports*, 2020, http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/ [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

11 The Strait of Hormuz is the world's most important oil transit chokepoint, *U.S. Energy Information Administration*, https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=42338, [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

12 China, Saudi Arabia form comprehensive strategic partnership, *People's Daily Online*, 2016, http://en.people.cn/n3/2016/0120/c98389-9006770.html [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

13 China, Iran lift bilateral ties to comprehensive strategic partnership, *China Daily,* 2016, https://www.chinadaily.com.cn/world/2016xivisitmiddleeast/2016-01/23/content_23215522.htm [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

[14] Chinese firms to build 8mln houses in Iraq, Zawya, https://www.zawya.com/mena/en/business/story/Chinese_firms_to_build_8mln_houses_in_Iraq-ZAWYA20200120123139/ [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

[15] Iran's Turn to China,*National Review*, 2020, https://www.nationalreview.com/2020/07/iran-turns-to-china-shift-to-east-strategy-against-united-states/, [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

[16] Coronavirus and sanctions hit Iran's support of proxies in Iraq, *Reuters*, 2020 https://www.reuters.com/article/us-iran-iraq-proxies-insight/coronavirus-and-sanctions-hit-irans-support-of-proxies-in-iraq-idUSKBN2432EY, [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

[17] Russia, China can replace US support in Iraq - Militia leader, *Eurasia Diary*, 2020, https://ednews.net/en/news/world/410890-russia-china-can-replace-us-support-in-iraq, [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

[18] İran'ın Ortadoğu'da özellikle Şii mili yapılanmaları aracılığıyla kurduğu 'etki rotası' hakkında detaylı bilgiler içeren kaynaklar için bkz. Seth G. Jones, *War by Proxy: Iran's Growing Footprint in the Middle East,* Center for Strategic & International Studies, 2019 [Erişim Tarihi: 22.07.2020]; *Iran's Networks of Influence in the Middle East*, The International Institute for Strategic Studies, 2019 [Erişim Tarihi: 22.07.2020].

[19] As Trump's sanctions bite, Iran's oil exports slide further in June, *Reuters*, 2019, https://www.reuters.com/article/us-oil-iran-exports/as-trumps-sanctions-bite-irans-oil-exports-slide-further-in-june-idUSKCN1TP1F0, [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

[20] İran ekonomisi ABD yaptırımları ve koronavirüs kıskacında, *Anadolu Ajansı*, 2020, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-ekonomisi-abd-yaptirimlari-ve-koronavirus-kiskacinda-/1832189, [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

[21] Çin-İran enerji ticaretindeki düşüşe somut bir örnek, 2019 ve 2020 yıllarındaki ham petrol ticaretine ait verilerinin karşılaştırılması sonucu ortaya konabilir. Bu bağlamda Çin'in İran'dan ham petrol ithalatı 2020'nin Mart ayında 2019'un Mart ayına göre yüzde 89'luk bir düşüş yaşamıştır. Dolayısıyla İran, geçmiş dönemde Çin'in petrol ithalatı noktasında bölgede üstlendiği rolü büyük ölçüde Suudi Arabistan ve Irak'a kaptırmıştır. Veriler için bkz. China's March crude imports from Saudi slip, Russia up 31% -customs, *Reuters*, 2020, https://www.reuters.com/article/china-economy-trade-oil/chinas-march-crude-imports-from-saudi-slip-russia-up-31-customs-idUSL3N2CB2S4, [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

[22] Iraq's outgoing government keeps mum on China pact, *Al Monitor*, 2020, https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/02/iraq-economy-abdul-mahdi-china.html, [Erişim Tarihi: 06.08.2020].

[23] Scott J. Lee, a.g.e., s. 84.

[24] https://www.state.gov/secretary-michael-r-pompeo-with-maria-bartiromo-of-fox-news-sunday-morning-futures-2/

Notlar

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi • Center for Middle Eastern Studies • مركز دراسات الشرق الأوسط

ORSAM

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

orsamorgtr